

A vázsonyi kerubfejes töredék

Az utóbbi évek ásatásai során a legmeglepőbb, a legváratlanabb leletek Nagyvázsonyban kerültek napfényre.¹ A feltárt épületmaradványok beszédesen szólnak Kinizsi Pál építőtevékenységéről, a leletek sokasága pedig otthonának művészi kultúrájáról. A törökverő hadvezér, jóllehet életét a harcmezőn töltötte nehéz, véres küzdelmekben, mégis odahaza nem kisebb mecénása volt a művészeteknek, mint bármelyik olasz műveltségű főpap. Két nagyszabású alapítása, a vázsonyi pálos templom és a vázsonyi várkastély egyaránt melegágya volt a művészeteknek, a késő gótikának éppúgy, mint a korarenaisancnak. Mátyás mecénási példamutatása kedvelt hadvezérében mély visszhangra talált és gazdag eredményekre vezetett.

A vázsonyi ásatási leletek között a legjelentősebbek a szoborművek. A „Lovasjelenet” Mátyás renaissanceának példátlanul beszédes emléke. Nem kevésbé fontos darab a kérubfejes töredék² (1. kép), amelyet 1960 őszén találtak a várkútban a forrás befoglaló köve gyanánt lefelé fordítva, Szürkés homokkőből faragott dombormű felső bal sarkának a töredéke, rajta három kérubfejecske és néhány felhősáv látható. A töredék kétségtelenül Madonnadombormű maradványa. Mária dicsfényéből némi részlet még látható a jobb szélén, a lefelé tekintő kérubfej mellett. A finoman faragott fejcskék a kora renaissance üde frissességét, harmonikus derűjét sugározzák. Szépségük, finomságuk, tiszta renaissance stílusuk félreérthetetlenül olasz vésésre vall. Nyilván Mátyás valamelyik olasz szobrásza faragta.

A budai udvar egyik jeles olasz szobrásza az ún. „Márványmadonnák Mestere” volt.³ Jóllehet név szerint nem ismeretes, jellegzetes stílusa annál világosabban mutatkozik meg domborművein, egymással szorosan összefüggő Madonna-kompozícióin. Munkásságát először Wilhelm Bode⁴ rekonstruálta, ugyanő adta neki a „Meister der Marmor-Madonnen” szükségnevet (1886). A tanulmányában felsorolt művek későbbi attribúciókkal jelentősen bővültek, de egyben meg is rostálódtak. Magyarországi tevékenységének nyomát először Pulszky Károly⁵ is-

merte fel a visegrádi lunetta-domborművön (1890). Ma már az emlékek hosszú sorát tulajdoníthatjuk neki, régi és új leleteket egyaránt. A budai palota vörös márvány faragványai közül az ő műveinek tekinthetők a következők: gömbön álló holló⁶; dombormű töredék angyalfej hajzatával⁸; dombormű töredék, felhőn álló putto lábfejével⁹; fríztöredék gyümölcsfűzért tartó puttóval és Beatrix címerével.¹⁰ Nagyobb szabású művei maradtak fenn Visegrádon: a kápolna lunetta-reliefje, az ún. visegrádi Madonna, fríztöredék tubát fújó puttóval és a szökőkút Herakles-figurája, valamennyi vörös márványból. Ezekon kívül még jó néhány budai és visegrádi töredéken ismerhető fel stílusa és jellegzetes motívumai, jóllehet nem tekinthetők saját kezű műveknek, hanem csak műhelymunkáknak.

A Márványmadonnák Mesterének itáliai és magyarországi művei közé harmonikusan illeszkedik a vázsonyi töredék. A legközvetlenebbül a berlini Madonnához¹¹ (2., 3. és 4. kép) kapcsolódik, a mester fiatalkori művéhez, a visegrádi Madonna közvetlen előzményéhez. A berlini dombormű angyalfejei edestestvérei a vázsonyi kérubfejcskéknak. A széles, mosolygós arcomok, a hullámos hajfürtök vonalasa rajza, a vonalkás szélű szárnytollak faragása úgyszólván azonos. Ugyanilyen közvetlen analógiákat találhatunk hozzá a mester pistoiai domborművén,¹² a jobb oldali kérubfejcskéken. Nem kevésbé közvetlen kapcsolat fűzi a vázsonyi töredéket a mester magyarországi műveihez, a budai angyalfejhez, és különösen a visegrádi Madonnához. A felhősávok háttér, a Bambino fürtös hajzata (5. kép), a Madonna köpenye alól kibukkanó kérubfejecske (6. kép), mind szorosan összefüggnek a vázsonyi töredékekkel. Nem lehet kétséges, hogy a visegrádi Madonnát és a vázsonyi domborművet ugyanaz a szobrász, a Márványmadonnák mestere faragta. Ami árnyalati különbség mutatkozik közöttük, az a két különféle anyagnak tulajdonítható. A vörösmárvány visegrádi dombormű keményebb, plasztikusabb, de részleteiben elnagyoltabb. A homokkőből faragott vázsonyi relief faragása sokkal finomabb, részletezőbb, felü-



1. Domborműtöredék kerubfejecskékkel.
1. Bruchstück des Reliefs mit Cherubköpfchen.

1. Fragment de bas-relief avec petites têtes de chérubins.
1. Фрагмент рельефа с небольшими головами херувимов.

lete rétegesen domborodik, követve a palás szerkezetű anyag rétegeződéseit.

A vázsonyi töredék lehetőséget ad arra is, hogy a mester visegrádi tevékenységét jobban tisztázzuk. A vázsonyi töredék jobb szélső kerubfejecskéjének csomókba rakott, vonalkázott szélű felső szárnytollai igen közel állnak a szökőkút egyik címerpajzsát díszítő nagy holló tollazatához, jóllehet az utóbbi faragása durvább. Ez az összefüggés is arra vall, hogy mesterünk nem csupán a Herakles-figurát faragta, hanem része lehetett a címeres kávalapok megrajzolásában és talán egyes lapok kifaragásában is.

A Márványmadonnák mestere 1484 körül, vagy kevéssel azután kezdhetette meg visegrádi tevékenységét. Ez az évszám az egyik határkő a vázsonyi dombormű készítési idejének a meghatározására.

A másik pedig Kinizsi Pál halálának éve, azaz 1494. május 3. Kérdés azonban, hogy hol készült a dombormű? A mester visegrádi vagy budai műhelyében? Avagy az olasz szobrász személyesen ment le Vázsonyba? A töredék helyi jellegű homokkő-anya inkább az utóbbit valószínűsíti. Ez esetben a dombormű keletkezési ideje még szűkebb határok közé szorul: 1490 április és 1494 május közé. Mátyás életében, a nagy munkák idején az olasz mester aligha hagyhatta el az udvart. Valószínűbbnek látszik, hogy Mátyás halála után járt Vázsonyban és akkor nyilván nem csupán ezt az egyetlen domborművet faragta, hanem feltehetőleg egyéb szobrászi munkákat is vállalt. Kinizsi valóban nagy művészi igényekről tett tanúságot, amikor Mátyás egyik legjobb olasz szobrászát szemelte ki terveinek megvalósítására. Az aránylag kisméretű Madonna-dom-



2-4. Márvány Madonnák mestere: Madonna angyalkoszorúban.
(részletek). Berlin, Staatliche Museen.
2-4. Meister der Marmor Madonnen: Madonna im Engelkranz.
(Detail) Berlin. Staatliche Museen.

2-4. Maître des Madones de marbre: Madone entourée
d'anges (détails). Berlin, Staatliche Museen.
2-4. Мастер мраморных мадонн: Мадонна в венце ангелов.
(Детали). Берлин, Государственные музеи.



5. Visegrádi Madonna (részlet). Visegrád, Mátyás király Múzeum.
 5. Madonna von Visegrád (Detail). Visegrád, „Mátyás király”
 Museum.
 5. La Madone de Visegrád (détail). Visegrád, Musée „Má-
 tyás Király”.
 5. Вишеградская Мадонна. (Деталь). Музей короля Матьяша.

borművet a várkápolna számára csináltathatta. De ugyanakkor feltehetőleg dolgoztathatott az épülő pálos templom számára is, amelyet temetkezési helyül szánt.

A vázsonyi tartózkodással az olasz mester magyarországi tevékenysége időben is kitágul, az eddig feltételezett néhány év helyett huzamosabb időt, 8–10 esztendő tölthetett Magyarországon, ha talán kisebb megszakításokkal is, ahogy az itt dolgozó olaszok általában tették.

A vázsonyi dombormű jelentősége kettős. Egyrészt a hazai renaissance terjedésének elsőrangú dokumentuma. Másrészt Mátyás egyik jeles olasz szobrászának a tevékenységét térben és időben bővíti, műveinek sorát pedig szép és vonzó alkotással gazdagítja.

Balogh Jolán



6. Visegrádi Madonna (részlet). Visegrád, Mátyás király Múzeum.
 6. Madonna von Visegrád (Detail). Visegrád, „Mátyás király”
 Museum.
 6. La Madone de Visegrád (détail). Visegrád, Musée „Má-
 tyás Király”.
 6. Вишеградская Мадонна (Деталь). Вишеград, Музей ко-
 роля Матьяша.

JEGYZETEK

- ¹ Éri I.: Nagyvázsöny. Budapest, 1959.
- ² Anyaga: palás szerkezetű, szürkés homokkő, talán a Rezi hegyről, Zalaszentő mellett (Éri István közlése). Méretei: 38 cm magas, 48 cm széles, 12 cm vastag. A teljes dombormű mérete körülbelül 120 cm magas, 100 cm széles lehetett.
A Madonna-domborművek átlagos méretei: 80–100 cm magasság, 50–60 cm szélesség. A Márványmadonnák Mesterének londoni (Victoria and Albert Museum) domborműve 81,5 × 58,5 cm.
- ³ Munkásságára nézve, lásd: *Balogh J.*: A művészet Mátyás király udvarában. I. köt. Adattár, Budapest, 1965. (sajtó alatt).
- ⁴ *Bode, W.*: Die italienischen Skulpturen der Renaissance in den königlichen Museen zu Berlin. Jahrbuch der kgl. preussischen Kunstmuseen. 1886. S. 29–32.
- ⁵ *Pulszky K.*: Három magyar érdekű olasz renaissance emlék. Arch. Ért. 1890. 312. l.
- ⁶ *Balogh J.*: Uno sconosciute sculture italiano presso il Re Mattia Corvino. Rivista d'Arte. XV. 1933. p. 273–297.
Balogh J.: Die Ausgrabungen in Visegrad. Österr. Zeitschrift für Denkmalpflege. IV. 1950. S. 49–50.; *Balogh J.*: Joannes Duknovich de Tragurio. Acta Historiae Artium. VII. 1960. p. 61.
- ⁷ Nemz. Múz. Ltsz. 1897/61/7.; utóbb: Vármúzeum.
- ⁸ Vármúzeum, Lt. sz. 1950/460.
- ⁹ Vármúzeum, Lt. sz. 49/248.
- ¹⁰ Nemz. Múz., utóbb: Vármúzeum, Lt. sz. 627.
- ¹¹ Staatliche Museen Inv. Nr. 94
- ¹² Museo Civico — Fot. Brogi 22462.

Fragment mit Cherubköpfchen aus Nagyvázsony

Unter den Kleinfunden der Ausgrabungen in der Kinizsi-burg in Nagyvázsony befindet sich ein recht bedeutendes Stück: ein Fragment mit Cherubköpfchen, Rest einer Madonnenkomposition. Sein Stil ist rein italienisch, aus Toscana. Augenscheinlich mag es ein italienischer Meister des Hofes von Buda geschnitzt haben. Die charakteristischen Details des Reliefs, wie Kopftypen, Formen der Behaarung und der wolkige Hintergrund, knüpfen sich an den Meister der sog. Marmormadonnen an, einesteils an das Relief von Berlin, anderenteils an die Madonna von Visegrád. Diese unmittelbaren Zusam-

menhänge deuten entschieden darauf hin, das unser Relief aus Nagyvázsony vom Meister der beiden erwähnten Stücke stammt und zu den besten Schöpfungen dieses Meisters gehört.

Das Relief ist auf Bestellung des Feldherrn König Matthias', Pál Kinizsi vermutlich zwischen 1490 und 1494 verfertigt worden. Dieses schöne Werk legt ein unmittelbares Zeugnis darüber ab, daß der Türkensieger Kinizsi kein geringerer Kustmäzen war als irgendein zeitgenössischer hoher Geistlicher mit italienischer Bildung.

Jolán Balogh

La fragment à tête de chérubin de Vázsony

L'une des pièces fort importantes des trouvailles livrées par les fouilles du château-fort Kinizsi de Nagyvázsony est le fragment à tête de chérubin, ayant fait partie d'une composition représentant une Madone. Son style est italien, plus exactement toscan. C'est sans doute un sculpteur italien travaillant dans la cour de Bude qui l'avait sculpté. Les détails caractéristiques du relief — les types de têtes, le modelé des cheveux, l'arrière plan couvert de nuages — le rattachent aux oeuvres du sculpteur dit le „Maître des Madones de marbre”: d'une part au relief de Berlin, et d'autre part à la Madone

de Visegrád. Ces connexions immédiates montrent indiscutablement que le relief de Nagyvázsony est dû à la même main de laquelle sont sorties les deux oeuvres citées, et qu'il est l'une des créations les plus attrayantes et parfaites du maître.

Le relief a été exécuté sur la commande de Pál Kinizsi, le chef d'armée du roi Mathias, comme il est à présumer entre 1490 et 1494. La belle oeuvre charmante démontre que le héros, vainqueur des Turcs, a été un mécène des arts non moindre que n'importe quel prélat de formation italienne.

Jolán Balogh

ФРАГМЕНТ С ГОЛОВОЙ ХЕРУВИМА ИЗ С. НАДЬВАЖОНЬ

Одной из самых значительных находок из материалов раскопок надважоньской крепости Кинижи является фрагмент с головой херувима, остаток композиции с Мадонной. Его стиль — самый чистый итальянский, точнее тосканский. Голова вырезана очевидно одним из итальянских скульпторов будайского двора. Характерные детали рельефа — типы головы, выделка волос, фон с облаками, — привязывают его к творчеству так называемого Мастера мраморных Мадонн, с одной стороны к берлинскому рельефу, а с другой стороны к вишеградской Мадонне. Эти непосредственные связи ясно показывают, что

надважоньский рельеф является работой тех же рук, как и оба вышеупомянутые, и что он относится к самым свежим, изящным трудам мастера.

Рельеф изготовлен по заказу полководца короля Матьяша, Пала Кинижи, предположительно в 1490-1494 гг. Красивый и приятный фрагмент непосредственно доказывает, что герой — победитель турков оказался таким же образом меценатом искусств, как и архиерей итальянского образования.

ЙОЛАН БАЛОГ